

Türkiye’de Tüm Yönleri ile Siyer Çalışmaları Sempozyumu

Tebliğler Kitabı

Cilt II

TURKCELL

alBaraka

Senkron

REKLAM ve MATBAACILIK SAN. TIC. LTD. ŞTİ.

Türkiye’de Tüm Yönleri ile Siyer Çalışmaları Sempozyumu
Tebliğler Kitabı
Cilt II

ISBN

Takım: 978-605-85696-1-4

II. Cilt: 978-605-85696-3-8

Bu kitap, Meridyen Destek Derneği tarafından Sonpeygamber.info projesi kapsamında gerçekleştirilen Türkiye’de Tüm Yönleri ile Siyer Çalışmaları Sempozyumu’nda (9-12 Nisan 2015 – İstanbul) sunulan tebliğlerin derlenmesiyle oluşturulmuştur. Tebliğlerin içeriğinden yazarları sorumludur.

© Meridyen Destek Derneği | Kasım 2016 - İstanbul

İletişim / Contact:

Mimar Sinan Mah. Dr. Fahri Atabey Cad. No: 5 34672 Üsküdar – İstanbul – Türkiye
www.meridyenderneği.org – meridyen@meridyenderneği.org

Editöryal Sekreteryası: Hatice Sarı Tan

Redaksiyon: Fatih Demir

Kapak: Salih Pulcu

Mizanpaj: Yunus Emre Kaya

Baskı ve Cilt: Seçil Ofset

www.sonpeygamber.info
www.lastprophet.info
www.derletzteprophet.info
www.posledniyprorok.info
www.ledernierprophete.info
www.hadisvesiyer.org

www.onlinehadis.com
www.onlinesiyer.com
www.sonpeygambercocuk.info
www.seerahforkids.info
www.peygamberinizinde.info
www.hadithandsira.info

Türkiye’de Tüm Yönleri ile Siyer Çalışmaları Sempozyumu

Tebliğler Kitabı

Cilt II

Alevî-Bektaşî Klasiklerinde Hz. Peygamber

Fevzi Rençber*

Çalışmamız Buyruklar, Hüsniyeler, Kumrunâmeler, Fazilet-nâmeler, Cavidannâmeler, Cengnâmeler, Menakıbnâmeler, Fütüvvetnâmeler, Kitâb-ı Dâr, Besmele Tefsiri, Saraynâme, Muhammed b. Hanefiyye Cengi, Makâlât-lar, Dil-Güşa, İlm-i Câvidân, Fevâid, Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye, Fatiha Suresi Tefsiri, Hızırnâme, Velâyetnâmeler, Erkânnâmeler, Mak-teller, Dâstân-ı İbrâhim Edhem, Kitâb-ı Cabbâr Kulu gibi klasik kaynaklar göz önünde bulundurularak yazılmış olmakla beraber zaman zaman Alevî talip ve dedelerle yaptığımız mülakatlardan da istifade edilmiştir.

Eş'ari, *Makalatü'l-İslamiyyin*'de tecrübelerini ortaya koyarak mezhep-lerle ilgili araştırmalara nasıl yaklaşılması gerektiğinin ipuçlarını vermiştir. Onun bu konudaki görüşü özetle şu şekildedir: "Din mensuplarını ve arala-rındaki farkları öğrenmek isteyenlerin, mezhepleri ve fırkaları bilmesi ge-rekir. Mezhepler ve fırkalarla ilgili eser yazanların ve onların görüşlerinden söz eden insanların eksik anlatımlarda bulduklarını, hasmının sözünü anlatırken mugalâtaya saptıklarını, düşmanlarını kötölemek niyetiyle nak-lettiğinde bilerek yalan söylediklerini, ihtilaf edenlerin görüş ayrılıklarını rivayet ederken doğru hareket etmeyip sözlerine onların delillerini çürü-tecek ilaveler yaptıklarını gördüm. Halbuki bu, ilim sahiplerinin ve doğru ile yanlış ayırt edebilen kimselerin yöntemi değildir. Bu gördüğüm şeyler beni, tanıtmak istediğim mezhepleri doğru bir şekilde açıklamaya, kısa tut-maya ve uzatıp çoğaltmamaya sevk etti. İnsanlar, peygamberlerinden sonra birçok hususta ayrılığa düştüler. Bu hususlarda birbirlerini sapıklıkla suç-ladılar, birbirlerinden uzaklaştılar ve bu şekilde birbirlerine zıt fırkalar ve

* Yrd. Doç. Dr., Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı başkanı, (fevzirencber@hotmail.com).

dağınık hizipler haline geldiler. Halbuki İslam, onları birleştiriyor ve dairesi içine alıyordu.” Eş’ari’nin yukarıda özetleyerek zikrettiği hususları bugün Alevilik için yazılan eserler hakkında da söyleyebiliriz.¹

Alevilikte “Üçler” şeklinde isimlendirilen “Hakk, Muhammed, Ali” kabulü, Aleviliğin esası olarak kabul edilir. Alevî gruplar arasında bu kabul ile alakalı farklı telakkiler dile getirilmektedir. İlk yaklaşıma göre bu kalıp ifadede yer alan Hakk, Allah’ı, Allah’ın varlığını ve birliğini; Muhammed, Hz. Muhammed’in peygamberliğini ve son peygamber olduğunu; Ali ise Hz. Ali’nin evliyanın piri ya da velayet makamının piri olduğunu ifade eder. Esasında bu kalıp ifade ve telakki, İslam tasavvuf ekollerinin temel kabullerinden biri olan “Ulûhiyyet, Nübüvvet, Velayet” prensibinin ifade şeklidir. İkinci yaklaşıma göre “Hakk, Muhammed, Ali” kalıbındaki Hakk, Allah’tır, ilahtır; Muhammed ve Ali ise ruh, cisim ve beden olarak ayrıdır, aralarında bir fark yoktur, nitelik ve özellik olarak bunlar birbirinin aynıdır. Üçüncü yaklaşım ise Hakk’ın da Muhammed’in de Ali’nin de bir olduğunun kabul edilmesi şeklindedir. Bu kabule göre bunlar, aynı şeyin farklı tezahürleridir ve aslında bunların hepsi aynıdır. Burada üçünün manada bir olması dile getirilmektedir.

Nübüvvet, peygamberlik müessesesinin genel adıdır. Bu yönüyle peygamberlik ve peygamberlerle ilgili meseleler, bütünüyle nübüvvet bahsi etrafında ele alınır. Nübüvveti doğuran temel unsur vahiydir. Nübüvvet, doğrudan doğruya vahye dayanır.²

İslamî anlayışta Hz. Muhammed, Allah’ın mesajını insanlara iletme ve bu mesajı tatbik ederek insanlara kılavuzluk yapmak üzere Allah’ın gönderdiği peygamberler zincirinin son halkasıdır. Onun “Allah’ın kulu ve peygamberi” olduğuna inanmak, imanın temel esaslarından biridir. Yirmi üç yıllık peygamberlik döneminde o, hem ilahî buyrukları insanlara aktarmış hem de bunları bizatihi yaşayarak örnek olmuştur.³

Alevîler, Kur’an-ı Kerim’de ismi geçen peygamberlere, yüz yirmi dört bin peygambere, üç yüz on üç elçiyeye⁴ iman ederler. Alevîler peygamberlerin nebi, resul ve Allah’ın elçisi olduklarını kabul ederler.⁵ Hz. Muhammed’in Allah’ın son peygam-

1 Eş’ari, *Makâlatü’l-İslamiyyin ve İhtilafü’l-Musallin, İlk Dönem İslam Mezhepleri*, çev: Mehmet Dalkılıç, Ömer Aydın, Kabaıcı Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 27; Eş’ari, *a.g.e.*, s. 21.

2 Ömer Faruk Teber, *Bektaşî Erkannamelerinde Mezhebi Unsurlar*, Aktif Yayınevi, Ankara, 2008, s. 65-68.

3 İlyas Üzüm, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*, İsam Yayınları, İstanbul, 2007, s. 81.

4 *Kitab-ı Dar*, s. 94; Virânî Baba, *İlm-i Câvidân*, haz: Osman Eğri, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2008, s. 18.

5 Alevî klasiklerinden *Kitab-ı Dar*’da, Kur’an-ı Kerim’de geçen peygamberlerin isimleri ve kendilerine kitap gönderilen peygamberler ifade getirilerek bu peygamberlerin hürmetine günahlarının bağışlanmasını istemektedirler. Dolayısıyla peygamberlere iman konusunda asla şüphe yoktur. *Kitab-ı Dar*, s. 65-78.

beri olduğuna, dünya ve ahiretin efendisi, “bilgililerin en bilgilisi, peygamberlerin efendisi, kâmil, mükemmel, makam-ı Mahmud’un sahibi, temizlerin yücesi, vefa kubbesinin ay yüzüsü, yaratılmışların efendisi ve ümmetin şefaathçisi”⁶ olduğuna inanırlar. Kur’an-ı Kerim ve Sünnet’in temel kaynağı Hz. Muhammed’dir. Anadolu Alevileri Allah sevgisini, Muhammed sevgisini ve Ali sevgisini beraber anarlar. Hz. Muhammed’in Ehl-i Beyt’ten olması, peygamber olması, günahkârların şefaathçisi olması,⁷ mucize ve kerametlerinin olması,⁸ Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin’in dedesi olması, Hz. Fatıma’nın babası, Hz. Ali’nin kayınbabası olması nedenleriyle Alevî ve Bektaşîlikte farklı bir yeri vardır. Alevîler, nübüvvet ve Hz. Muhammed’e iman etmekte, ayrıca Hz. Muhammed’in son peygamber, günahsız, çamur suretindeyken gönderilen nebi, nebilerin en şerefli, takvalıların efendisi, temizlerin önderi, Âdem ve Havva’nın göz bebeği, nübüvvet ve risaletin sultanı, şeriat ve tarikatın sığınak ve korunağı, iki âlemin sultanı, gökyüzünün dolunayı, Kur’an’ın sahibi olduğunu ve diğer peygamberlerden üstünlüğünü kabul etmektedirler.⁹

Alevîliğin nübüvvet telakkisi içinde Hz. Peygamber’in söz, fiil ve takrirlerinin tamamı Sünnet olarak değerlendirilmektedir. Alevî-Bektaşî klasikleri Sünnet kavramını, Hz. Peygamber’den nakledilen kavli, fiili, takrirî işler ve onun yaratılış sıfatlarını kapsayan özelliklerinin tamamı olarak tanımlamaktadırlar.¹⁰ Alevî anlayışında Sünnet’i terk etmenin dinen doğru olmadığı, Hz. Peygamber’e itaatın Kur’an’ın emri olduğu zikredilir.¹¹ Ayrıca Anadolu Alevîliğinde Şiîlikten kaynaklanan etkileşimlerden dolayı Sünnet kavramının kapsamı genişletilmiş ve Hz. Ali ve onun sulbünden gelenlerin sözleri, fiilleri ve takrirleri de Sünnet içine dâhil edilmiştir.¹²

Alevî ve Bektaşî sözlü ve yazılı literatüründe Hz. Peygamber’in peygamberliği kabul edilmekte, hadisleri de kaynaklarda delil olarak kullanılmaktadır. Klasik Alevî kaynakları, Hz. Peygamber’e salât ve selamla başlar. Kendisinden, âlemin onun sevgisinden dolayı yaratıldığı, peygamberlerin ulusu ve resullerin reisi olduğu şeklinde bahsedilir. Ayrıca Hacı Bektaş-ı Veli, ilmin üç çeşit olduğunu ifade ederken Peygamberimiz’in Sünnet’ini de “sabit Sünnet” şeklinde ilmin bu üç çeşi-

6 Hacı Bektaş-ı Veli, “Fevâid”, s. 25, 81; Hacı Bektaş-ı Veli, “Fatıha Suresi Tefsiri”, *Hacı Bektaş-ı Veli Külliyyatı*, haz: Baki Yaşa Altınok, Ankara, 2010, s. 175.

7 Hacı Bektaş-ı Veli, *Besmele Tefsiri*, s. 41.

8 *Kitab-ı Dar*, s. 82; *Muhammed Bin Hanefiyye Cengi*, haz: Ceyhun Ünlüer, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2010, s. 81.

9 Seyyid Alizâde Hasan b. Müslim, *Hızırnâme*, haz: Baki Yaşa Altınok, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007, s. 667-668.

10 *Makâlât*’ta taliplerin ehl-i Sünnet olmaları veya sünnet-i cemaat olmaları, şeriatın makamları içinde zikredilmektedir. Hacı Bektaş-ı Veli, *Makâlât*, s. 72.

11 Cabbâr Kulu, *Kitâb-ı Cabbâr Kulu*, haz: Osman Eğri, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007, s. 328; Hacı Bektaş-ı Veli, “Fevâid”, s. 35; Hacı Bektaş-ı Veli, “Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye”, *Hacı Bektaş-ı Veli Külliyyatı*, haz: Gıyasettin Aytaş, Ankara, 2010, s. 379.

12 Cabbâr Kulu, *a.g.e.*, s. 521-525; *Virâni Baba, a.g.e.*, s. 215.

dinden biri olarak kabul eder.¹³ Alevîler, erkân ve ibadetlerini cem, ikrar, musahiplik, tevellâ, teberrâ,¹⁴ on iki hizmet ve düşkünlük gibi uygulamalarını Sünnet'e dayandırır.¹⁵ Alevîler ve Bektaşîler hadislere genellikle, dört kapı ve kırk makamın açıklanmasında, Hz. Muhammed, Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'in hayatları ve faziletleriyle ilgili metinlerde, merasimlerin çeşitli merhalelerinde, tarikatla ilgili şekli unsurların sembolik izahlarında, nasihatlerde, çeşitli vesilelerle irad edilen sual ve cevap fasıllarında yer vermektedirler.¹⁶

Alevîler ile yaptığımız mülakatlarda dede ve taliplere nübüvvet ve Hz. Muhammed'e iman konusunu sorduğumuzda çeşitli yorumlarla karşılaştık. Adıyaman Üryan Hızır Ocağı dedesi, Allah'ın gönderdiği peygamberler ve Hz. Muhammed hakkında şunları ifade etmiştir: "Peygamberler, Allah tarafından insanlara doğru yolu göstermeleri için gönderilmişlerdir. Hz. Muhammed de Allah'ın elçisidir. İnsanlar peygamberlere inanırlar, kalpleriyle de onları tasdik ederler. Yani onlara iman ederler."

Hz. Muhammed, Allah'ın insanlara doğru yolu göstermesi için gönderdiği peygamberlerin sonuncusudur.¹⁷ Tevrat ve İncil'de ismi "Ahmet" olarak geçer. Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'in soyundandır. Âlemlere rahmet olarak yaratılmıştır. İslam dininin, Kur'an-ı Kerim'in tebliğcisidir.¹⁸

Alevî-Bektaşî klasiklerinde Hz. Muhammed'e olan inançlar, geleneksel Anadolu Alevîliği'ndeki gibi Hz. Muhammed'in son peygamber olduğu yönündedir. Hz. Peygamber, nübüvvet makamının son temsilcisidir. Mutlak surette peygambere iman gereklidir. Hz. Muhammed'e iman olmazsa Kur'an-ı Kerim'de ifade edilen dosdoğru yola girmemiz mümkün değildir. Hakikat dairesine girmemiz imkânsızdır. Yol tektir, sıratu'l-müstakimdir. Sürek bin birdir. Süreğin içinde Alevîlik, Sün-

---

13 Hacı Bektaş-ı Veli, *Makâlât*, s. 43, 96-97.

14 Alevîlik ve Bektaşîlikte tevellâ ve teberrâ inancı hakkında geniş bilgi için bkz: Bedri Noyan, *a.g.e.*, s. 378-382; Muzaffer Doğanbaş, "Alevî İslam Anlayışında Tevellâ, Teberrâ ve Mehdi Kavramları Üzerine", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı 19, 2001, s. 33-38.

15 Alevî ve Bektaşîlikte peygamberlere iman ve Hz. Muhammed'e iman hakkında geniş bilgi için bkz: Cenksu Üçer, "Alevî Telakkide Hz. Muhammed", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 14/1, s. 321-343; Sönmez Kutlu, *Alevîlik-Bektaşîlik Yazıları*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2008, s. 165-169; İlyas Üzüm, *a.g.e.*, s. 81-90.

16 Ahmet Yıldırım, "Alevî-Bektaşîlerin Dinin Temel Kaynaklarından Kur'an ve Sünnete Bakışı", *Uluslararası Bektaşîlik ve Alevîlik Sempozyumu Bildiriler ve Müzakereler*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Isparta, 2005, s. 287-296; Hüseyin Özcan, "Alevî ve Bektaşî Şiirinde Adab ve Erkan", *Uluslararası Bektaşîlik ve Alevîlik Sempozyumu*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Isparta, 2005, s. 296.

17 Alevî-Bektaşî klasiklerde Peygamberimiz'in önceki şeriatları hükümsüz bıraktığı, peygamberlik mührü ve hatm makamının temsilcisi olduğu ifade edilmiştir. Hacı Bektaş-ı Veli, "Fevâid", s. 67.

18 Ali Büyükşahin, Adıyaman doğumlu, Dede.

nîlik, Caferilik vardır.¹⁹ Herkesin amacı Hakk'a varmak, Hakk'a ulaşmaktır. Dolayısıyla gönderilen bütün resul ve nebilere iman, olmazsa olmazdır. Hz. Âdem'e, Hz. Nuh'a, Hz. Musa'ya, Hz. İsa'ya ve Hz. Davud'a iman gereklidir. Çünkü Hz. Peygamber; "Benim dinim Hz. İbrahim'in dinidir" demiştir.²⁰

Alevîler tarafından nübüvvet'e iman, akaid esasları içinde görülmekte, Hz. Muhammed'e iman da Müslüman olmanın gerekli şartı olarak kabul görmektedir. Müslüman sayılmanın şartlarının başında, Allah'ın gönderdiği nebi ve resullere iman ve gönderilen kutsal kitapları kabul etmek gelmektedir. Geleneksel İslamî anlayış ile Alevîlerin nübüvvet'e bakış açısında herhangi bir farklılık bulunmamaktadır. Hz. Muhammed'in peygamberliğine iman edilmekte ve onun, nübüvvet makamının temsilcisi olduğu kabul edilmektedir. 12 İmamlar'ın da nübüvvet makamının temsilcileri konumunda oldukları telakki edilmektedir.

Alevîler, Hz. Muhammed'den evvel gönderilen tüm peygamberlere ve nebilere iman etmekte, erkânlarında ve yaptıkları dualarda gönderilmiş peygamberlerin isimlerini anmaktadırlar. Alevîler daha önce gelen peygamberlerin şeriatının, Hz. Muhammed tarafından kaldırıldığı düşüncesini de benimsemektedirler. Alevîler, Hz. Muhammed'in nübüvvet, Hz. Ali'nin de velayet makamının temsilcisi olduğunu kabul etmiş ve benimsemişlerdir. Hz. Muhammed'in bütün insanlara ve cinlere gönderilen son peygamber, üstün ahlaklı, yüce, peygamberlerin ulusu olduğunu kabul etmektedirler. Adıyaman Alevîleri, ibadet ve erkânlarının her çeşidinde ve her bölümünde Hz. Muhammed'e salâvat getirir, dua ederler; deyişlerde, nefeslerde, gülbanklarda, tevhitlerde, miraciyelerde, nat-ı şeriflerde, doğum ve ad vermede, sünnet, nişan ve evliliklerde, kına, kirvelik, ölüm anı ve sonrası dinî erkân ve merasimlerde Hz. Muhammed'i her zaman zikreder ve kendisinden övgüyle bahsederler.²¹

Alevî ve Bektaşîlerin peygamberlik inancı, geleneksel İslamî anlayışla örtüşmektedir. Allah-Muhammed-Ali üçlüsü, Alevî inancının merkezini teşkil eder.²² Hz. Muhammed'in Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber olduğu, Alevî zümrelerin çoğunluğu tarafından kabul edilmektedir. Bu üç unsur, zaman zaman birbirinden ayrı, müstakil olarak kabul edilmiş olmasına rağmen bazen de ikili veya üçlü unsur olarak kabul edilir.²³

---

19 Alevîliğin Caferilik mezhebiyle olan ilişkisi hakkında geniş bilgi için bkz: İlyas Üzüm, "Alevîlerin Caferi Mezhebine Mensubiyetinin Arka Planı, Alevilik Caferilik İlişkisi veya İlişkisizliği", *İslamiyat*, Sayı 3, 2003, s. 127-150.

20 Mustafa Alkan, 1958 Adıyaman doğumlu, Zakir.

21 Ethem Ruhi Fırlalı, *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*, Şato Yayınları, İstanbul, 2001, s. 281.

22 Alevilik ve Sünniliğin inanç ve ibadet bakımından karşılaştırılması için bkz: Süleyman Uludağ, "İnanç ve İbadet Hayatı Bakımından Alevî Sünnî Karşılaştırılması", *Köprü Dergisi*, Sayı 62, Bahar 1998, s. 64-66; Şakir Keçeli, "Bektaşilikte Alevilikte Tanrı Evren İnsan", *1. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Sempozyum Bildirileri*, Ankara, 1999, s. 193-205.

23 Mustafa Öz, *Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2011,

Alevîler, Allah-Muhammed-Ali örgüsündeki üç unsurdan herhangi birisinin tek başına ele alınmasının doğru olmayacağına inanırlar. Muhammed ve Ali'nin Allah'ın nurundan meydana gelmiş olduklarına inanırlar.²⁴ Alevî-Bektaşîlik inancında Hz. Ali ile Hz. Muhammed'in özü aynıdır. Hz. Ali; Şah-ı Merdan, velayet makamının piridir.²⁵ Hz. Ali'de var olan nur, Hz. Muhammed'de de vardır. Hz. Ali ile Hz. Muhammed tek vücutturlar; musahip, yol kardeşi olmuşlardır. Hz. Muhammed, nübüvvet makamının tacı, Hz. Ali velayet makamının tacıdır.²⁶ Hakk-Muhammed-Ali inancı da bu inancın farklı bir ifadesidir.²⁷ Allah-Muhammed-Ali inancı, Alevî ve Bektaşî inançlarının temelini, ana temasını meydana getirdiğinden dolayı ayrı bir öneme sahiptir.²⁸

Alevîler, Allah-Muhammed-Ali inancını şu şekilde değerlendirmişlerdir: "Allah birdir; Muhammed haktır; Ali, Allah'ın arslanıdır. Allah-Muhammed-Ali'yi birbirinden ayırmadan, bir bütün olarak kabul ederiz. Bunu ifade etmek için ise 'Hakk-Muhammed-Ali yolu' deriz. Allah tektir, Muhammed haktır, Ali ise velidir. Nübüvvet, Hz. Muhammed'e; velayet ise Hz. Ali'ye gelmiştir. Nübüvvet ve velayet birbirlerinin tamamlayıcısıdır. Muhammed olmadan Ali, Ali olmadan Muhammed olmazdı. Ayrıca nübüvvet Hz. Ali'ye gelecekti de Hz. Peygamber'e gelmiştir gibi aslı olmayan rivayetler de yanlış, akla ve mantığa uymayan ifadelerdir. Hz. Ali liderdir, kılavuzdur, yol göstericidir. Hz. Ali ile Hz. Peygamber arasındaki muhabbet tarif edilemez boyutlardadır. Hz. Ali, Peygamber'in Mekke'den Medine'ye hicretinde

---

s. 771-772; Seyyid Alizâde Hasan b. Müslim, *Hızırnâme*, haz: Baki Yaşa Altınok, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007, s. 668.

24 Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektaşîlik ve Alevilik*, Ankara, 2000, s. 146.

25 Hz. Ali sevgisi, Alevî aşık ve ozanların her zaman dilinde olmuştur. Hz. Ali sevgisi sıklıkla dile getirilerek inanç prensipleri içinde kabul edilmiştir. Pir Sultan Abdal, Hz. Ali sevgisini şöyle dile getirmektedir:

"Ali'nin yoluna serim veririm
Seversen Ali'yi değme yarama
Ali'yi sevmeyen Hakkın nesidir
Seversen Ali'yi değme yarama."

Abdülbaki Gölpınarlı, *Alevî ve Bektaşî Nefesleri*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 1992, s. 96.

26 Virânî Baba, *a.g.e.*, s. 18.

27 Hz. Ali'nin velayet makamının sahibi olduğu, Alevî Buyruk'larında çokça zikredilmektedir. Geniş bilgi için bkz: İmam Câfer Sâdık, *Buyruk*, haz: Komisyon, Şahkulu Sultan Külliyesi Mehmet Ali Hilmi Dedebara Araştırma Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, s. 67-68; Radavî, *Fütüvvetnâme-i Tarikat*, haz: Osman Aydın, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2011, s. 105-121; Seyyid Alizâde Hasan b. Müslim, *a.g.e.*, s. 136-139; Rıza Zelyut, *Öz Kaynaklarına Göre Alevilik*, Karaca Ahmet Sultan Dergâhı Yayınları, İstanbul, 2002, s. 424-427.

28 Ayrıca bkz: Cenksu Üçer, "Hakk Muhammed Ali (Üçler) Telakkileri Çerçevesinde Alevilikte Hz. Ali", *Hz. Ali Sempozyum Bildirileri*, İzmir 2009; Doğan Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2010, s. 283-293; Erdoğan Aydın, *Kimlik Mücadelesinde Alevilik*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2007, s. 152-170, Harun Yıldız, "Ehl-i Beyt İnanışının Anadolu Alevîleri Üzerindeki İzdüşümleri", *Marife Dergisi*, Yıl 4, Sayı 3, Kış 2004, s. 297-317.

Hz. Peygamber'in yatağında uyumuş, onun için canını verecek kadar sevgi duymuştur. Hz. Muhammed, peygamber ve peygamberlik makamının temsilcisi; Hz. Ali ise veli, velayet ile hilafet makamının temsilcisidir. Hz. Muhammed ve Ehl-i Beyt, Allah'ın nurunun tezahürüdür. Nur aynı, vücutlar farklıdır.”²⁹

“Allah-Muhammed-Ali aynı nurdur. Hak Teâlâ güneş ise, Hz. Muhammed ve Hz. Ali yıldızdır. Allah, Muhammed'den ayrılmaz, Muhammed de Ali'den ayrılmaz. Hz. Ali'ye varmadan Hz. Muhammed'e varamayız. Hz. Muhammed'e varmadan Allah'a varamayız. Hz. Muhammed, 'Ben ilim şehriyim, Hz. Ali o ilmin kapısıdır', demiştir. Kapıdan girilmeden şehre girilmez, dolayısıyla Hz. Ali kapı ise Hz. Ali'ye vardıktan sonra Hz. Muhammed'e, Hz. Muhammed'e vardıktan sonra da Hz. Allah'a varabiliriz. Hz. Ali'yi anlayacağız, Hz. Ali'yi mürid, Hz. Muhammed'i rehber olarak kabul edeceğiz, Hz. Muhammed de bizi Hakk'a ulaştıracaktır. Burada olduğu gibi Hz. Muhammed, Cebrail'i rehber olarak kabul etmiş; Cebrail de Hz. Muhammed'i Hakk'a ulaştırmıştır.”³⁰

Hz. Muhammed, son peygamberdir. Allah'ın elçisidir. İslam dininin kurucusudur. Kur'an-ı Kerim'in tebliğcisidir. Ali, Allah'ın sevgili kuludur, velidir. Allah-Muhammed-Ali üçlü bir nurdur. Allah, nurunu Muhammed ve Ali'ye vermiştir. Alevî'nin yolu, bu üç nurun bir araya gelerek oluşturdukları tek nur ve tek makamdır. Allah-Muhammed-Ali üçlüsü, evrendeki ve gönüllerdeki nuru ifade etmektedir. Hz. Ali, Hz. Muhammed'in amcasının oğlu ve damadıdır. Yakınlığı, Hz. Harun'un Hz. Musa'ya yakınlığı gibidir. Hz. Muhammed, Hz. Ali'nin ahiret kardeşidir. Alevîler, bu kardeşliği musahiplik olarak değerlendirirler. Hz. Muhammed; “Ben ilmin şehriyim, Ali kapısıdır. Benim huyumdan, benim tenimden, benim cismimden ve benim kanımdandır.” demiştir.³¹

Alevilikte tevhid inancının, geleneksel İslamî anlayışın Allah telakkisi ile örtüştüğü görülmüştür. Allah'ın varlığına, birliğine, yüceliğine, bağışlayıcılığına inanılmaktadır. Allah'ın sıfatları ve özelliklerine dair inanışlar, İslam'ın tevhid anlayışıyla paralellik göstermektedir. Alevîler Allah'ın mutlak yaratıcı olduğunu, Kur'an-ı Kerim'de geçen sıfatlara ve isimlere iman ettiklerini, ayrıca onun İhlas Suresi'nde geçen özelliklerini de kabul ettiklerini zikretmişlerdir. Alevî Tanrı tasavvurunun, İslam'ın tevhid esasına göre şekillendiğini ifade etmişlerdir. Alevîlerin Allah tasavvurunda Allah inancının temelini, Vahdet-i Vücut düşüncesi oluşturmaktadır. Bu anlayışın temel ilkesi, “Allah her yerde ve her şeyle beraberdir” şeklinde özetlenebilir. Alevî-Bektaşî edebiyatına ilgi duyan bazı talipler, yazılı gelenekte Allah'ın varlığını, birliğini, Allah'a duyulan saygı ve sevginin çokça zikredildiğini örnekler göstererek belirtmişlerdir.

29 Niyazi Arslan, 1965 Adıyaman Besni doğumlu, Dede.

30 Mustafa Alkan, 1958 Adıyaman doğumlu, Zakir.

31 Ali Büyükşahin, Adıyaman doğumlu, Dede.

Allah-Muhammed-Ali inancına gelince bu inanç, geleneksel Anadolu Aleviliği'ndeki üçleme biçimine uymaktadır. Allah; Muhammed ve Ali'yi kendi nurundan yaratmıştır. Hz. Muhammed ile Ali birdir, beraberdir, aynıdır. Alevîler, Hz. Ali'nin farklı sıfatlarla gösterilmeye çalışıldığını, bu tür yorumların Alevîlikle çeliştiğini, Alevî geleneğinin tarihsel kültürüne uygun olmadığını, Alevîliğin İslam'ın kendisi olduğunu beyan etmişlerdir. Alevîler, Allah'a iman edilmesini, imanın altı esasından biri olarak kabul etmektedirler.

Sonuç

Hz. Peygamber, nebilerin ve resullerin başıdır. Nübüvvet geleneğinin son halkası ve yaratılmışların en mükemmelidir. Alevîler, Kur'an'da ismi geçen ve geçmeyen bütün peygamberlere iman etmektedir. Ayrıca kutsal kitap Kur'an-ı Kerim ve diğer kitaplara bu bağlamda iman edilmesi işlenmektedir. Hz. Peygamber'in dünyaya gelişiyle bütün âlemin ve insanların kalbinin nur ile dolduğu kabulü işlenmiştir. Ayrıca Allah Resulü'nün insanlara ve cinlere peygamber olarak gönderildiği anlatılmaktadır.

Hz. Muhammed'in "âlemlere rahmet" ve "bütün dertlilere derman" olarak gönderildiği hususları dile getirilmiştir. Hz. Peygamber'in habibullah sıfatı ve onun sevgisinin kadim olduğu işlenmektedir. Hz. Muhammed ile ilgili dile getirilen önemli bir kabul de onun, hem dünyada hem de ahirette şefaatçi olacaktır. Hz. Peygamber ile ilgili olarak işlenen konulardan bir diğeri, onun dünyada olduğu gibi mahşerde de Müslümanlara kılavuz olduğudur. Allah'ın cemali ile müşerref olmak için Hz. Muhammed'in ahlakı ile ahlaklanmak gerektiği vurgulanmaktadır. Muhammedî ahlak, özellikle vurgulanmaktadır. Alevî telakkide Hz. Muhammed'in dünya ve ahiretle ilgili hususlarda bütün Müslümanlar için önemine vurgu yapılmaktadır.

Alevîlikte Hz. Peygamber tasavvuru anlatılırken işaret edilmesi gereken en önemli hususlardan biri, şüphesiz ki Hz. Peygamber'e salâvat getirme olgusudur. Alevî-Bektaşî klasiklerinin hemen hepsi, besmele-hamdele-salve ile başlar. Alevîlikte Ehl-i Beyt anlayışı, "Hakk, Muhammed, Ali" kabulüyle beraber en önemli yeri tutmaktadır. Hz. Peygamber, Ehl-i Beyt'in sultanıdır. Alevî-Bektaşî klasiklerinde duaların kabulü için yakarma esnasında birtakım unsurların sıralandığı ve bunların başında da Hz. Peygamber'in zikredildiği görülmektedir. Dolayısıyla dualarda Hz. Peygamber, duaların kabulüne vesile kılınmaktadır.

Hz. Muhammed'in bütün insanlara ve cinlere peygamber olarak gönderildiği, peygamberlerin sonuncusu olduğu, olağanüstü ahlakî nitelikte ve beşerüstü kabiliyette olduğu ifade edilmektedir. Alevî telakkide Hz. Muhammed anlayışının son derece önemli bir yer tuttuğu, Hz. Muhammed olmadan Alevîliğin olamayacağı kabul edilir. Çünkü Alevîlikte kendisine önem verilen bütün kişi ve telakkilerin

bu önem ve kıymetleri, Hz. Peygamber ile ilişkilendirilmektedir. Bununla beraber Alevilikte var olan Hz. Peygamber algılamasının, diğer dinî gruplarda var olan te-lakkilerden çok farklı olmadığı da anlaşılmış olmaktadır. Allah-Muhammed-Ali üçlemesi, Alevî inanç sisteminin merkezini teşkil eder. Bu üç unsur çoğunlukla müstakil kabul edilmiş olmakla birlikte, bazen ikili veya üçlü unsur olarak da kabul edildiği olmuştur. Bu üç unsurun genel olarak aşkın bir ilah kavramını ifade ettiği; bu aşkın varlığın bir ölçüde insanda, kâmil manasıyla da Ali'de tecelli ettiği belirtilmiştir. Alevîlikte Allah-Muhammed-Ali inancı; "Allah birdir, Muhammed haktır, Ali Allah'ın arslanıdır. Allah-Muhammed-Ali'yi birbirinden ayırmadan, üçünü bir vücut, bir bütün olarak kabul etmek gerekir." sözleriyle özetlenmiştir. Bunu ifade etmek için sloganik bir ifade olarak "Hak-Muhammed-Ali yolu" tabiri kullanılır. Buna göre Allah tektir, Muhammed haktır, Ali ise velidir. Nübüvvet Hz. Muhammed'e, velayet ise Hz. Ali'ye gelmiştir. Nübüvvet ve velayet birbirlerinin tamamlayıcısıdır. Görüldüğü gibi Alevîler Allah'ın varlığını ve birliğini, Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmekte, bunun yanında Hz. Ali'ye de önemli bir konum atfetmektedirler.

Alevîler, peygamberlere imanın, akaid esasları içinde olduğunu kabul etmektedirler. Geleneksel İslamî anlayış ile Alevîlerin peygamberlere ve peygamberlik müessesesine bakış açısında herhangi bir farklılık bulunmamaktadır. Alevîlikte Hz. Muhammed'in peygamberliğine iman edilmekte ve onun nübüvvet makamının temsilcisi olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca 12 İmam'ın da nübüvvet kurumunun temsilcisi konumunda olduğu gerçeği kabul görmektedir. Alevîler, nübüvvetin Hz. Ali yerine yanlışlıkla Hz. Muhammed'e geldiği şeklindeki düşüncelerin de doğru olmadığını ifade etmişlerdir.

Bibliyografya

- Aydın, Erdoğan, *Kimlik Mücadelesinde Alevilik*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2007.
- Cabbâr Kulu, *Kitâb-ı Cabbâr Kulu*, haz: Osman Eğri, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007.
- Doğanbaş, Muzaffer, “Alevî İslam Anlayışında Tevellâ, Teberrâ ve Mehdi Kavramları Üzerine”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı 19, 2001, s. 33-38.
- Eş'ari, *Makâlâtü'l-İslamiyyin ve İhtilafü'l-Musallin, İlk Dönem İslam Mezhepleri*, çev: Mehmet Dalkılıç, Ömer Aydın, Kabcacı Yayınevi, İstanbul, 2005.
- Fığlalı, Ethem Ruhi, *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*, Şato Yayınları, İstanbul, 2001.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Alevi ve Bektaşî Nefesleri*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 1992.
- Hacı Bektaş-ı Veli, *Besmele Tefsiri*, çev: Hamiye Duran, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2011.
- Hacı Bektaş-ı Veli, *Fatiha Tefsiri*, haz: Hüseyin Özcan, Fatih Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009.
- Hacı Bektaş-ı Veli, “Fevâid”, *Hacı Bektaş-ı Veli Külliyyatı*, haz: Baki Yaşa Altınok, Ankara, 2010.
- Hacı Bektaş-ı Veli, *Makâlât*, çev: Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, Ali Öztürk, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2009.
- Hacı Bektaş-ı Veli, “Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye”, *Hacı Bektaş-ı Veli Külliyyatı*, haz: Gıyasettin Aytaş, Ankara, 2010.
- İmam Câfer Sâdık, *Buyruk*, haz: Komisyon, Şahkulu Sultan Külliyesi Mehmet Ali Hilmi Dede Baba Araştırma Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001.
- Kaplan, Doğan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2010.
- Keçeli, Şakir, “Bektaşilikte Alevilikte Tanrı Evren İnsan”, *1. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Sempozyum Bildirileri*, Ankara, 1999, s. 193-205.
- Kitab-ı Dar*, haz: Osman Eğri, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007.
- Kutlu, Sönmez, *Alevilik-Bektaşilik Yazıları*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2008.
- Muhammed Bin Hanefiyye Cengi*, haz: Ceyhun Ünlüer, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2010.
- Noyan, Bedri, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik*, Ankara, 2000.
- Öz, Mustafa, *Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2011.

- Özcan, Hüseyin, “Alevî ve Bektaşî Şiirinde Adab ve Erkan”, *Uluslararası Bektaşîlik ve Alevîlik Sempozyumu*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Isparta, 2005.
- Radavî, *Fütüvvetnâme-i Tarikat*, haz: Osman Aydın, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2011.
- Seyyid Alizâde Hasan b. Müslim, *Hızırnâme*, haz: Baki Yaşa Altınok, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007.
- Teber, Ömer Faruk, *Bektaşî Erkannamelerinde Mezhebi Unsurlar*, Aktif Yayınevi, Ankara, 2008.
- Uludağ, Süleyman, “İnanç ve İbadet Hayatı Bakımından Alevî Sünnî Karşılaştırılması”, *Köprü Dergisi*, Sayı 62, Bahar 1998, s. 64-66.
- Üçer, Cenksu, “Alevî Telakkide Hz. Peygamber Sevgisinin Mahiyeti, İnsan Sevgisi”, *2007 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri*, İstanbul - Kahramanmaraş, 2008.
- Üçer, Cenksu, “Alevî Telakkide Hz. Muhammed”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 14/1, s. 321-343.
- Üçer, Cenksu, “Hakk Muhammed Ali (Üçler) Telakkileri Çerçevesinde Alevîlikte Hz. Ali”, *Hz. Ali Sempozyum Bildirileri*, İzmir, 2009.
- Üzüm, İlyas, “Alevîlerin Caferî Mezhebine Mensubiyetinin Arka Planı, Alevîlik Caferîlik İlişkisi veya İlişkisizliği”, *İslamiyat*, Sayı 3, 2003, s. 127-150.
- Üzüm, İlyas, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevîlik*, İsam Yayınları, İstanbul, 2007.
- Virânî Baba, *İlm-i Câvidân*, haz: Osman Eğri, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2008.
- Yıldırım, Ahmet, “Alevî-Bektaşîlerin Dinin Temel Kaynaklarından Kur’ân ve Sünnete Bakışı”, *Uluslararası Bektaşîlik ve Alevîlik Sempozyumu Bildiriler ve Müzakereler*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Isparta, 2005, s. 287-296.
- Yıldız, Harun, “Ehl-i Beyt İnanışının Anadolu Alevîleri Üzerindeki İzdüşümleri”, *Marife Dergisi*, Yıl 4, Sayı 3, Kış 2004, s. 297-317.
- Zelyut, Rıza, *Öz Kaynaklarına Göre Alevîlik*, Karaca Ahmet Sultan Dergâhı Yayınları, İstanbul, 2002.

Kaynak Kişiler

- Ali Büyükkşahin, Adıyaman doğumlu, Dede.
- Mustafa Alkan, 1958 Adıyaman doğumlu, Zakir.
- Niyazi Arslan, 1965 Adıyaman Besni doğumlu, Dede.